

information on the implementation of volunteer activities in Ukraine (based on the materials of the Ministry of Social Policy)'. [online] Dostupno: <http://www.msp.gov.ua/news/13156.htm/>

8. 'Zvit doslidzhennja «Volonters'kyj ruh v Ukraini» (Study report "Volunteer Movement in Ukraine")'. [online] Dostupno: <http://www.gfk.com/ua/news-and-events/news/pages/report.aspx>

9. Myroshnychenko, S., 2015. 'Zhenskaja sotnja (Women's hundred)', *Fokus*, №43 (454), 30 oktjabrja, s.49.

10. Nezhygaj, I., 2014. 'Otrymaly suchasne obladnannja dlja likuvannja poranenyh (Received modern equipment for the treatment of the wounded)', *Golos Ukrainy*, №244 (5994), 18 grudnja, s.5.

11. Nesterenko, A., 2014. 'Borshh «Slava Gerojam», chy Jak nagoduvaty bjciv ATO (Borsch "Glory to the Heroes", or How to feed ATO fighters)', *Golos Ukrainy*, №244 (5994), 18 grudnja, s.5.

12. 'Porjadok nadannja volenters'koi dopomogy za okremymy naprjamamy volenters'koi dijali'nosti (The procedure for volunteering assistance in certain areas of volunteer activity)'. [online] Dostupno: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF>

13. 'Porjadok finansovogo zabezpechennja potreb nacional'noi oborony derzhavy, mobilizacijnoi pidgotovky, zahodiv z mobilizacii ta Zbrojnyh Syl za rahunok blagodijnyh pozhertv fizychnyh ta jurydychnyh osib (The order of financial support for the needs of the national defense of the state, mobilization training, mobilization measures and the Armed Forces at the expense of charitable donations of individuals and legal entities)'. [online] Dostupno: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP150339?an=1>

14. 'Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.08.2015 №604 (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 19, 2015 No.604)'. [online] Dostupno: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-%D0%BF>

15. Rybak, V., 2015. 'Ozbrojeni mandatom (Armed with a mandate)', *Ukrain's'kyj tyzhen*, №32 (404), 14–20 serpnja, s.16–17.

16. 'Ukaz Pro rishennja Rady nacional'noi bezpeky i oborony Ukrainy vid 13 kvitnja 2014 roku «Pro nevidkladni zahody shhodo podolannja terorystychnoi' zagrozy i zberezhennja terytorijal'noi cilisnosti Ukrainy» vid 14 kvitnja 2014 roku №405/2014 (Decree On Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated April 13, 2014 "On Urgent Measures to Overcome the Terrorist Threat and Maintain the Territorial Integrity of Ukraine" dated April 14, 2014 No.405/2014)'. [online] Dostupno: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/405/2014>

17. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrainy u m. Kyjevi (Central State Archive of Public Associations of Ukraine in Kyiv)', F.364, Op.1, Sprava postijnogo zberigannja, 18 ark.

18. 'Chervonyj Hrest dopomagaje vidbuduvvaty postrazhdali vid obstriliv budynky ukrai'nciv (The Red Cross helps to rebuild the homes of Ukrainians who have been hit by fire)'. [online] Dostupno: <http://veroyatno.com.ua/news/krasny-j-krest-pomogaet-vosstanavlivat-postradavshie-ot-obstrelov-doma-ukraintsev/>

19. 'Chervonyj Hrest peredav novyj humanitarnyj vantazh dlja ukrai'nciv (The Red Cross transmitted a new humanitarian baggage to Ukrainians)'. [online] Dostupno: <http://veroyatno.com.ua/news/krasny-j-krest-peredal-novy-j-humanitarny-j-gruz-dlya-ukraintsev/>

20. Jurkova, O., 2014. 'Vidpravly na peredovu pershi ukryttija (The first shelters were sent to the front)', *Golos Ukrainy*, №239 (5989), 11 grudnja, s.19.

Kozuharenko L. V., postgraduate student of the Department of Ukrainian and World History and Culture, Izmail State Humanitarian University (Ukraine, Izmail), u.207503_l.ukr.net@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6874-8507>

The role of the volunteer movement in reforming the Ukrainian Army

The study of volunteer support for the army is caused by its urgency and importance. The occupation of the Crimea and counterterrorist operations in the east of the country challenged all Ukrainians to the ability to national cohesion. The existence of volunteers in Ukraine is promoted by the activity of the Ukrainian population, caused by the historical necessity. When a hybrid war is taking place in the country, problems that need to be resolved are even more tangible. The purpose of our research is the problems of the emergence and the activities of the current volunteer movement in Ukraine during the hostilities in the Donbas and the advisability of volunteering for social growth. Objectives of the study: to find out the role of volunteers in reforming the Armed Forces of Ukraine at the present stage of their development; Identify the factors that prevented the implementation

of volunteer activities. The methodological basis for the study was: the theory of democracy, which allowed to analyze the democratization of modern Ukrainian society with the beginning of the Antiterrorist operation; the combination of methods of analysis and synthesis during the study of the participation of Ukrainians in helping the state made it possible to identify trends and patterns of volunteer movement development; The systematization method provided for the consideration of the legislative base on volunteering. The conclusions show the significant role of volunteers in reforming the army.

Keywords: volunteer activity; Antiterrorist operation; Ukrainian society; Revolution of Dignity.

* * *

УДК 930.1(470+571)«20»:929 Хмельницький «1648»:32

Степанчук Ю. С.,
докторант, Черкаський національний
університет ім. Богдана Хмельницького
(Україна, Черкаси), iiepp@ukr.net

Політичні концепції Богдана Хмельницького на початковому етапі Національно-визвольної війни (весна – осінь 1648 року) у трактуванні сучасних російських істориків

Проаналізовано погляди російських дослідників щодо політичних концепцій Богдана Хмельницького на початковому етапі Національно-визвольної війни (весна – осінь 1648 року), які представляють два історіографічні напрями – традиціоналістів та модернізаторів. Доведено, що перше крило прагне зберегти стару великодержавницьку основу, роль якої виконують концепції «загальноросійської культури», «возз'єднання України з Росією», «єдиної держави», а також заперечення самостійності українського історичного процесу. Натомість модернізаторське крило, головним представником якого є петербурзька дослідниця Т. Таїрова-Яковлева, орієнтоване на ревізію великодержавницької моделі ранньомодерної української історії. Модернізаторський образ останньої пропонує об'ємне бачення історії Гетьманщини, яке цілком вписується в новітні тренди наукового освоєння відповідної проблематики, переважаючи в базових підходах з українською та польською історіографіями.

Ключові слова: Богдан Хмельницький, політична програма, російська історіографія, традиціоналісти, модернізатори, історики.

Специфіка сучасної інтерпретації постаті Б. Хмельницького в російській історіографії полягає в опрацюванні двох принципово відмінних моделей – традиціоналістської та модернізаторської. Перша є генетичною спадкоємицею радянської концепції, базованої на духові і букві «Тез» від 1954 р. Друга пориває з радянською історіографічною традицією, пропонуючи версію, максимально віддалену від російського великодержавництва та наближену до сучасних українських і польських інтерпретацій.

Політична програма Б. Хмельницького завжди була об'єктом пильної уваги російських істориків, які зверталися до проблематики української Національно-визвольної війни середини XVII ст. І це цілком зрозуміло з огляду на потребу постійно витримувати інтелектуальну конкуренцію та утверджувати концепцію невідворотності «приєднання» / «возз'єднання» українського світу з російським на протязі українським та польським візіям. Не став винятком і сучасний період історіографічного освоєння проблеми. А розпад колишнього єдиного концептуального простору в Росії додавав особливого підтексту: саме з ревізії радянського російського образу політичної програми гетьмана розпочала свій шлях у високій науці чільний представник модернізаторської хвилі петербурзька дослідниця Т. Таїрова-Яковлева. Відповідно традиціоналістське середовище мусило реагувати щонайперше на тлі

інтерпретації політичних концепцій гетьмана, що у підсумку потягнуло за собою і дискусії, і появу свіжих пояснень, і розбалансування великодержавницької схеми. Водночас одним із важливих наслідків стало набуття російськими дослідниками пріоритетності в порушенні та опрацюванні окремих проблем, пов'язаних, наприклад, з появою державницької ідеї в середовищі козацтва і стратегіях гетьмана, опцією «відновлення / створення» ранньомодерної української держави, розробкою та реалізацією Чигирином курсу на турецький протекторат над Гетьманщиною тощо.

Метою пропонованої статті є порівняльна характеристика поглядів російських істориків щодо політичних концепцій Богдана Хмельницького на початковому етапі Національно-визвольної війни (весна – осінь 1648 року).

Важливим складником сучасних російських інтерпретацій політичних концепцій Б. Хмельницького є образ його програми початкового періоду війни (весна – осінь 1648 р.). Головною віссю тут стало положення про загальну поміркованість реальних політичних планів гетьмана в перші місяці війни, невикристалізованість візії щодо майбутнього розвитку повстання, неохильність до пришвидшених дій стосовно статусу держави, яка формувалася на марші. Опосередковано це дозволяло представникам традиціоналістського крила пом'якшити удар, який завдавався по телеологічності «возз'єднавчого питання» й полегшувало пояснення того, чому в арсеналі гетьмана не було відповідної теми. Крім того, Б. Флорія долучився до обговорення найбільш актуальних у сучасному дискурсі питань, пов'язаних із метою та легітимізацією повстання, і зробив низку влучних спостережень про стратегії гетьмана в цій ділянці, які (спостереження) були позитивно сприйняті українськими істориками.

Загалом найнижче ідейну планку планам Б. Хмельницького виставив Г. Саніні, який уважав, що, починаючи повстання, той обмежувався лише вимогами в інтересах суто козацького стану: «Його (гетьмана. – Ю. С.) мета полягала в ліквідації Ординації 1638 р., відновленні привілеїв козацтва, утихомиренні сваволі магнатів–«королів'ят», посиленні королівської влади» [1, с. 74]. І таке звуження пропонувалося в статті, яка побачила світ 2006 р. вже після появи стількох досліджень, що поглиблювали уявлення про тогочасні світоглядні імперативи, переконання та інтенції гетьмана й предметно обговорювали питання про наявність в його баченні вже на старті повстання навіть ідеї незалежності України. Та й сам дослідник на наступних сторінках цієї ж статті писав про те, що гетьман підняв повстання «за права українського народу», а з наближенням війни в «Хмельницького, як і всього українського народу, звичайно, зріло незадоволення політикою національного, соціального та релігійного пригноблення, яке проводила Річ Посполита на Україні» [1, с. 76]. На такому тлі зведення мотивів повстання лише до козацьких вимог виглядає, як мінімум, непереконливо.

Інші представники традиціоналістської течії не обмежилися названими Г. Саніні чинниками, істотно доповнивши їх у руслі загальних сучасних уявлень. Зокрема, Л. Заборовський зауважував, що повстанці «об'єдналися навколо вимог національного та релігійного визволення, економічної та соціальної нормалізації» [2,

с. 11]. Про комплекс соціальних та релігійних причин писав Б. Флорія [3, с. 34]. Водночас обидва дослідники в спільній статті зіграли на пониження первісних політичних горизонтів Б. Хмельницького в інший спосіб. Була виголошена пряма теза про те, що гетьман та його оточення після перших перемог, здобутих на Жовтих Водах і під Корсунем, були налаштовані припинити боротьбу у разі задоволення Варшавою їхніх ключових вимог, насамперед станових: «Навіть завдавши поразку коронній армії, керівники повстання на перших порах були готові його припинити, задовольнившись порівняно скромними поступками з боку уряду, серед яких на першому місці стояло відновлення самоуправління Запорізького війська. У конфесійній сфері їхні вимоги обмежувалися скромним проханням про повернення православному церков, відібраних уніатами в 40–х рр. XVII ст.» [4, с. 175].

Підґрунтям для такого висновку стала насамперед червнева інструкція гетьмана козацьким послам на конвокаційний сейм, яка справді містила дуже м'які умови і яка була сприйнята буквально й прямолінійно. Хоча на момент написання статті (1999 рік) і в українській, і в польській історіографії така інтерпретація козацьких вимог піддавалася аргументованій критиці. Зокрема, ще в 1988 р. Я. Качмарчик докладно пояснив, чому інструкцію не варто трактувати як вичерпний опис тогочасної політичної програми Б. Хмельницького і чому гетьман з тактичних міркувань висунув помірковані вимоги, до часу не вживаючи своїх попередніх, набагато радикальніших гасел [5, с. 65]. Пізніше В. Смолій та В. Степанков позитивно сприйняли аргументи Я. Качмарчика, доповнивши їх істотним чинником – наявністю у козацькому середовищі тих, хто волів припинити повстання у разі очікуваних поступок з боку Варшави на користь козацького стану [6, с. 143]. Як видно з поданої вище цитати зі статті Л. Заборовського та Б. Флорія, саме готовність цієї частини козацтва була перенесена ними на позицію самого Б. Хмельницького та його оточення. Зрештою, у 2014 р. В. Брехуненко запропонував шукати одну з головних причин поміркованості перших офіційних вимог у свідомісній площині й подивитися на проблему (і взагалі на стосунки повстанців із Варшавою у перші роки війни) крізь призму існування тоді в Б. Хмельницького та старшини неперодоланого комплексу підданого [7, с. 61].

Відгомін зауважених традиціоналістських підходів до інтерпретації початкової політичної програми та практичних кроків Б. Хмельницького добре помітно і в поясненнях модернізаторів. Т. Таїрова–Яковлева, наприклад, зауважувала: «До зими 1649 р. він (Б. Хмельницький. – Ю. С.) залишався вірним підданним, який лише бажав добитися поступок. Та й не усвідомлював він усієї своєї влади, не міг повірити в слабкість Речі Посполитою» [8, с. 66]. Згідно із С. Антоненком, який тяжіє до модернізаторського табору, «ясно видно, як під час війни первісна суто станова ідея відновлення «прав і вольностей» Війська Запорізького доросла спершу до вимог «козацького автономізму» (за висловом історика В. Липинського) потім перетворилася в загальнонародний прапор національно-визвольної й релігійної війни. І при всіх цих трансформаціях «козацької ідеї» при ній стояв Б. Хмельницький, який зумів підняти й перетворити свою особистість» [9, с. 68].

Симптоматична згадка про В. Липинського, крім того, що свідчить про вплив концепції цього українського дослідника на модернізаторську хвилю, опосередковано віддзеркалює ще один рівень підґрунтя для надмірного спрощення російськими дослідниками політичних обривів, продемонстрованих Б. Хмельницьким навесні-влітку 1648 р. Цим рівнем є наявність в історіографічній традиції XIX–XX ст. (і в українській та польській також) виразної лінії на визнання значної еволюції політичних жадань українського гетьмана впродовж 1648 р. від поміркованих вимог до ідеї автономізму й незалежності [6, с. 133]. Навіть М. Грушевський підсумовував, що Б. Хмельницький у перші місяці повстання «не мав у гадці нищити Польщу». Як писав дослідник, «залагодити якнайскоріше все, що сталося, дістати бажані – такі скромні справді – уступки і вернутися до привычного становища – от що мусіло бути першим і найсердечнішим бажанням всієї «статочної» козаччини і Хмельницького як її провідника, і він не залишив задокументувати його як найскорше» [10, с. 9]. Фактично теза Л. Заборовського та Б. Флорі повторює думку М. Грушевського. Але в нових історіографічних умовах вона постає вже малоприсадною. Тому використання її такими перфектними знавцями джерел та історіографії, якими є згадані російські дослідники, може бути пояснено хіба тільки потребами врівноважити нею шлейф від того, що в Б. Хмельницького в ті часи не помітно «возз'єднанних» переконань. До того ж Б. Флорія перебував на вістрі інших сучасних історіографічних тенденцій, засвідчивши це долученням до дискурсу про способи легітимації війни та мобілізації мас.

Ще на початку 1990–х рр. Б. Флорія дослідив і концептуалізував проблему ставлення козаків до Владислава IV та використання Б. Хмельницьким легенди про санкцію короля на збройний виступ проти шляхти. Прослідкувавши формування впродовж першої половини XVII ст. в козацькому середовищі культу Владислава IV і короля Речі Посполитої взагалі, учений дійшов висновку, що «свої надії козаки пов'язували з переходом усієї повноти влади в державі до «добротного монарха» Владислава IV, що спирався на підтримку друзів козаків – біржанських Радзивілів, найвпливовіших феодалів Великого князівства Литовського» [11, с. 101]. На початку Національно-визвольної війни Б. Хмельницький використав цей ресурс для легітимації своїх дій, видаючи їх як такі, що здійснювалися з відома короля, доказом чого були надані Владиславом IV клейноди. Цю давню історіографічну позицію, яка має коріння в усіх трьох історіографіях і яка найдокладніше була обговорена М. Грушевським [12, с. 164–165], Б. Флорія доповнив аналізом чуток, які поширювалися в Україні, зокрема про те, що король не то воює на боці козаків, не то виїхав до Смоленська і невдовзі прибуде до Києва тощо. Дослідник докладно простежив, що ці чулки типологічно перегукувалися з тими, які ходили по Україні під час козацького повстання 1637–1638 рр. та в 1646–1647 рр., коли магнати зарубали на пні королівську ініціативу з приводу війни з Туреччиною [3, с. 44]. Водночас було звернуто увагу на те, що Яна Казимира після виборів теж на перших порах сприймали як «руського короля» [3, с. 46].

Інтерпретації Б. Флорі щодо інструментів, за допомогою яких Б. Хмельницький намагався

легітимізувати війну, були позитивно сприйняті в дослідницькому середовищі. Зокрема, вони пере-гукуються з концептуалізацією С. Плохія [13, с. 270–271] і стали відправним пунктом для спостережень В. Брехуненка [14, с. 219–221].

Якщо для польської історіографії ключовим об'єктом уваги в політичних концепціях Б. Хмельницького є те, яким він уважав ідеальним для себе статус Гетьманщини щодо Речі Посполитої, то російські історики природно висували на передній план ідею про бачення гетьманом специфіки українсько-російського поєднання. Для них не існувало тієї дилеми, на якій ламали списи польські дослідники: еволюція уявлень гетьмана в площині співвідношення між владою Чигирини та Варшави, зародження ідеї української автономії, переростання чи ні цієї ідеї в концепцію незалежності української держави. Такі проблеми вирішувалися однозначно на користь тієї візії, що в кінці 1648 – на початку 1649 рр. Б. Хмельницький перейшов уже на позицію унезалежнення України від Речі Посполитої. У традиціоналістському крилі російської історіографії починався відлік часу до «возз'єднання», а Т. Таїрова-Яковлева вписувала це в стратегії гетьмана на формування внутрішньо- та зовнішньополітичних передумов для виживання Гетьманщини як самодостатньої держави.

Водночас між традиціоналістським та модернізаторським образами існують і точки дотику. Обидва табори подають Б. Хмельницького як позитивну постать, що зробила величезний внесок в історію, відзначають особисті таланти гетьмана як політика, організатора й полководця. Гетьман постає правителем зі власними стратегіями, а московський вибір – як одна із альтернатив. Реальний обсяг влади Б. Хмельницького, глибокі розбіжності між його політичним курсом та політикою Москви, проблема турецького протекторату, визнання того, що і після Переяслава 1654 р. розглядався варіант переходу під опіку Туреччини, – усе це зближує модернізаторський і традиціоналістський образи, хоча кожен із цих напрямів містить низку різноманітних його інтерпретацій.

І традиціоналісти, і Т. Таїрова-Яковлева [15, с. 64] визначають, що Б. Хмельницькому вдалося досягти фактичної автономії вже влітку 1648 р. [16, с. 64]. Таку позицію поділяє і більшість українських та польських дослідників. Згідні були обидва російські табори й у тому, що до кінця 1648 р. Б. Хмельницький та його оточення не думали про від'єднання України від Речі Посполитої і лише після тріумфального повернення до Києва у свідомості гетьмана стався злам.

Таким чином, традиціоналістська модель сучасної російської історіографії надзвичайно розбалансована, що було зумовлено потребою реагувати на поточну історіографічну ситуацію, зберігши одночасно вірність великодержавницькому тлумаченню діяльності українського гетьмана. Потреба постійно балансувати між формою та змістом, що їй суперечить, змушувала традиціоналістів уникати так званих «слизьких тем». Імовірно, що саме тому в традиціоналістській опції не було створено цілісного тексту про Б. Хмельницького. Зрештою, створений традиціоналістами образ Б. Хмельницького виявився набагато біднішим, ніж модернізаторський та притаманний українській і польській історіографіям. Модернізаторський образ Б. Хмельницького, який асоціюється переважно з

концептуалізаціями Т. Таїрової–Яковлевої, навпаки, позбавлений розбалансувань. Його візитною карткою стало визнання центрального значення українських інтересів під час інтерпретації діяльності Б. Хмельницького, зокрема, у початковий період Національно–визвольної війни.

Список використаних джерел

1. Санін, Г., 2006. 'Богдан Хмельницький и Иван Мазепа', *Труды Института Российской истории РАН*, Москва, Вып.6, с.65–90.
2. Заборовский, ЛВ., 1998. 'Католики, православные, униаты. Проблемы религии в русско–польско–украинских отношениях конца 40–х – 60–х гг. XVII в.: Документы. Исследования', Москва, Ч.1: Источники времени гетманства Б. М. Хмельницкого, с.8–29.
3. Флоря, БН., 2002. 'Отношение украинского казачества к Речи Посполитой во время казачьих восстаний 20–30–х гг. XVII века и на начальном этапе Народно–освободительной войны', *Славяноведение*, №2, с.80–101.
4. Заборовский, ЛВ., 1999. 'Народно–освободительная война украинского народа и отношение католической, униатской и православной церквей в Восточной Европе в середине XVII в.', *Дмитриев М. В., Заборовский Л. В., Турилов А. А., Флоря Б. Н. Брестская уния 1596 г. и обществено–политическая борьба на Украине и Белоруссии в конце XVI – первой половине XVII в. Часть вторая. Брестская уния 1596 г. Исторические исследования / Отв. ред. Б. Н. Флоря*, Москва, с.175–188.
5. Качмарчик, Я., 1996. 'Гетьман Богдан Хмельницький', *Перемишль*; Львів, 328 с.
6. Смолий, В., Степанков, В., 2009. 'Богдан Хмельницький. Соціально–політичний портрет. Третє доопрацьоване видання', Київ, 680 с.
7. Брехуненко, В., 2014. 'Східна брама Європи. Козацька Україна середини XVII–XVIII ст.', Київ, 504 с.
8. Таїрова–Яковлева, ТГ., 2011. 'Гетманы Украины. Истории о славе, трагедиях и мужестве', Москва; Санкт–Петербург, 470 с.
9. Антоненко, С., 1999. 'Богдан Хмельницький (1595–1667)', *Родина*, №8, с.64–76.
10. Грушевський, МС., 1922. 'Історія України–Руси. – Т. VIII. – Частина III: Хмельниччина в розцвіті (1648–1650)', Київ–Відень, 288 с.
11. Флоря, БМ., 1992. 'Запорозьке козацтво і плани Турецької війни Владислава IV (політика верхів і суспільна свідомість низів)', *Україна: культурна спадщина, національна відомість, державність / Гол. ред. Я. Д. Ісаєвич*, Київ, Вып.1, с.79–103.
12. Грушевський, МС., 1922. 'Історія України–Руси. – Т. VIII. – Частина II: Початки Хмельниччина (1638–1648)', Київ–Відень, 224 с.
13. Плохий, С., 2005. 'Наливайкова віра. Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні', Київ: *Крутица*, 485 с.
14. Брехуненко, В., 2005. 'Московська експансія і Переяславська рада 1654 року', Київ, 340 с.
15. Яковлева, Т., 1997. 'Генезис государственной идеи в Украине на примере договоров с Польшей и Россией', *Россия – Украина: история взаимоотношений / Отв. ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, Б. Н. Флоря*, Москва, с.51–59.
16. Санін, Г.А., 1997. 'Антиосманские войны в 70–90–е годы XVII века и государственность Украины в составе России и Речи Посполитой', *Россия – Украина: история взаимоотношений / Отв. ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, Б. Н. Флоря*, Москва, с.61–75.

References

1. Sanin, G., 2006. 'Bogdan Hmel'nickij i Ivan Mazepa (Bogdan Khmelnytsky and Ivan Mazepa)', *Trudy Instituta Rossijskoj istorii RAN*, Moskva, Вып.6, с.65–90.
2. Zaborovskij, LV., 1998. 'Katoliki, pravoslavnye, uniaty. Problemy religii v rusско–pol'sko–ukrainiskih otnoshenijah konca 40–h – 60–h gg. XVII v.: Dokumenty. Issledovanija (Catholics, Orthodox, Uniates. Problems of religion in the Russian–Polish–Ukrainian relations of the late 40's – 60's. XVII century: Documents. Research)', Moskva, Ch.1: Istochniki vremeni getmanstva B. M. Hmel'nickogo, s.8–29.
3. Florja, BN., 2002. 'Otnoshenie ukrainskogo kazachestva k Rechi Pospolitoy vo vremja kazach'ih vosstanij 20–30–h gg. XVII veka i na nachal'nom jetape Narodno–osvoboditel'noj vojny (The attitude of Ukrainian Cossacks to Rzeczpospolita during the Cossack uprisings of the 1920s and 1930s. XVII century and the initial stage of the People's Liberation War)', *Slavjanovedenie*, №2, с.80–101.

4. Zaborovskij, LV., 1999. 'Narodno–osvoboditel'naja vojna ukrainskogo naroda i otnoshenija katolicheskoy, uniatskoj i pravoslavnoj cerkvej v Vostochnoj Evrope v seredine XVII v. (The people's liberation war of the Ukrainian people and the relations of the Catholic, Uniate and Orthodox churches in Eastern Europe in the middle of the 17th century)', *Dmitriev M. V., Zaborovskij L. V., Turilov A. A., Florja B. N. Brestskaja unija 1596 g. i obshhestvenno–politicheskaja bor'ba na Ukraine i Belorussii v konce XVI – pervoj polovine XVII v. Chast' vtoraja. Brestskaja unija 1596 g. Istoricheskie issledovanija / Отв. ред. B. N. Florja*, Moskva, с.175–188.
5. Качмарчик, Я., 1996. 'Get'man Bogdan Hmel'nyč'kyj (Hetman Bohdan Khmelnytsky)', *Peremyshl'*; L'viv, 328 s.
6. Smolij, V., Stepankov, V., 2009. 'Bogdan Hmel'nyč'kyj. Social'no–politychnyj portret. Tretje dooprac'ovane vydannja (Bogdan Khmelnytsky. Socio–political portrait. Third revised edition)', Kyi'v, 680 s.
7. Brehunenko, V., 2014. 'Shidna brama Jevropy. Kozac'ka Ukrai'na seredyny XVII–XVIII st. (Eastern Gate of Europe. Cossack Ukraine in the middle of the XVII–XVIII centuries)', Kyi'v, 504 s.
8. Tairova–Jakovleva, TG., 2011. 'Getmany Ukrainy. Istoriy o slave, tragedijah i muzhestve (Hetmans of Ukraine. Stories of fame, tragedy and courage)', Moskva; Sankt–Peterburg, 470 s.
9. Antonenko, S., 1999. 'Bogdan Hmel'nickij (1595–1667) (Bogdan Khmelnytsky (1595–1667))', *Rodina*, №8, с.64–76.
10. Grushevs'kyj, MS., 1922. 'Istorija Ukrai'ny–Rusy. – T. VIII. – Chastyna III: Hmel'nychchyna v rozcviti (1648–1650) (History of Ukraine–Rus. – T. VIII. – Part III: Khmelnytskyi region in flower (1648–1650))', Kyi'v–Viden', 288 s.
11. Florja, BM., 1992. 'Zaporoz'ke kozactvo i plany Turec'koi' vijny Vladyslava IV (polityka verhiv i suspil'na svidomist' nyziv (Zaporozhian Cossacks and plans of the Turkish War of Vladislav IV (the policy of the upper classes and the public consciousness of the lower classes)', *Ukrai'na: kul'turna spadshchyna, nacional'na vidomist', derzhavnist' / Gol. red. Ja. D. Isajevych*, Kyi'v, Vyp.1, с.79–103.
12. Grushevs'kyj, MS., 1922. 'Istorija Ukrai'ny–Rusy. – T. VIII. – Chastyna II: Pochatky Hmel'nychchyna (1638–1648) (History of Ukraine–Rus. – T. VIII. – Part II: Beginning of Khmelnytsky Region (1638–1648))', Kyi'v–Viden', 224 s.
13. Plohij, S., 2005. 'Nalyvajkova vira. Kozactvo ta religija v rann'omodernij Ukrai'ni (Nileivka faith. Cossacks and religion in the early modern Ukraine)', Kyi'v: *Krytyka*, 485 s.
14. Brehunenko, V., 2005. 'Moskovs'ka ekspanzija i Perejaslavs'ka rada 1654 roku (Moscow Expansion and the Perejaslav Council in 1654)', Kyi'v, 340 s.
15. Jakovleva, T., 1997. 'Genezis gosudarstvennoj idei v Ukraine na primere dogovorov s Pol'shej i Rossiej (Genesis of the state idea in Ukraine on the example of treaties with Poland and Russia)', *Rossija – Ukraina: istorija vzaimootnoshenij / Отв. ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, Б. Н. Флоря*, Moskva, с.51–59.
16. Санін, Г.А., 1997. 'Антиосманские войны в 70–90–е годы XVII века и государственность Украины в составе России и Речи Посполитой', *Россия – Украина: история взаимоотношений / Отв. ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, Б. Н. Флоря*, Москва, с.61–75.

Stepanchuk Y. S., doctoral candidate of National University of Cherkasy (Ukraine, Cherkasy), iiepp@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky's political conceptions at the initial stage of the national liberation war (spring – autumn of 1648) in the interpretation of the modern Russian historians

The article analyzes the views of Russian researchers on the political concepts of Bohdan Khmelnytsky at the initial stage of the National Liberation War (spring – autumn of 1648), which represent two historiographical directions – traditionalists and modernizers. It is proved that the first wing seeks to preserve the old great–power basis, the role of which fulfills the concepts of «all–Russian culture», «reunification of Ukraine with Russia», «united state», as well as denial of independence of the Ukrainian historical process. Instead, the modernization wing, the main representative of which is the St. Petersburg researcher T. Tairov–Yakovlev, is focused on revision of a great–state model of the early modern Ukrainian history. The modernizing image of the latter offers a volumetric vision of the Hetmanate's history, which fully fits into the latest trends in the scientific development of the relevant issue, echoing in the basic approaches with Ukrainian and Polish historiographies.

Keywords: Bohdan Khmelnytsky, political program, the Russian historiography, traditionalists, modernizers, historians.

* * *